

БРИТАНСЬКА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто британську модель розвитку Європейського Союзу на сучасному етапі. Автором було прослежено процес приєднання Великої Британії до ЄС, наведено передумови формування особливої моделі розвитку та виділено головні її особливості. У результаті аналізу було зроблено висновок про перспективи європейської інтеграції для України з точки зору британської позиції.

Ключові слова: Велика Британія, Європейський Союз, Україна, модель розвитку, інтеграція.

В статье рассматривается британская модель развития Европейского Союза на современном этапе. Автором был прослежен процесс присоединения Великобритании к ЕС, приведены предпосылки формирования специфической модели развития и выделены основные ее особенности. В результате анализа был сделан вывод о перспективах европейской интеграции для Украины с точки зрения британской позиции.

Ключевые слова: Великобритания, Европейский Союз, Украина, модель развития, интеграция.

In the article the British development model of the European Union at present stage is considered. The UK's entry to the EU is retraced, preconditions of formation of the special development model are given and its main features are highlighted by the author. The analysis concluded about the prospects of European integration for Ukraine in terms of the British position.

Key words: United Kingdom, the European Union, Ukraine, development model, integration.

Актуальність обраної теми пояснюється тим, що на сьогодні британський уряд намагається вести активну діяльність у рамках ЄС із метою забезпечення готовності народів Європи до вирішення проблем ХХІ століття. Проте, саме з Великобританією асоціюється найбільша кількість обмежень і уточнень у рамках діяльності Союзу. Прагнення Великобританії до особливого ставлення з боку ЄС спричинило виникнення британської моделі розвитку ЄС на сучасному етапі. Врахування цих особливостей важливе для України, зокрема з огляду на те, що одним із пріоритетів її зовнішньої політики є забезпечення інтеграції держави в європейський політичний, економічний, правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі [1].

У наукових колах висвітлюються лише окремі фрагменти досліджуваної теми. Питаннями ЄС та його розвитку займаються В. В. Копійка, Ю. В. Палагнюк, Д. Фріш, І. П. Черінсько, питання місця та ролі Великобританії в ЄС розглядають М. Беймбрідж, П. Б. Ваймен, А. В. Валуев, А. А. Громико, І. Б. Дєвишев, В. Ю. Крушинський, О. М. Морозов, І. А. Храбан та інші. Саме відсутність глибинного аналізу питання спонужало автора до роботи над цим дослідженням.

Автор поставив мету проаналізувати основи британської моделі розвитку ЄС, що сформувалася історично. Мету було конкретизовано в таких завданнях:

- висвітлити передумови формування політики Великої Британії в європейському процесі;
- виділити головні особливості британської моделі розвитку ЄС;
- сформулювати перспективи для України у зв'язку з цією моделлю.

Методологічну основу дослідження складає низка наукових історичних методів, що використовуються для вивчення міжнародних відносин, а саме описовий, проблемно-логічний метод, моделювання тощо.

Під час дослідження було використано ряд документів, що вперше вводяться в науковий обіг, а також такі джерела, як промови політичних діячів, нормативно-правові акти тощо. Усі вони взяті з офіційних сайтів різних державних установ та організацій. Корисним у процесі дослідження став також доробок провідних українських, російських та британських науковців, що займаються вивченням зовнішньої політики Великої Британії, Європейським Союзом тощо.

Ізольоване острівне положення, віддаленість від материка і, як наслідок, відсутність у британців почуття приналежності до єдиної Європи накладають відбиток на відносини Великої Британії з Європейським Союзом. Але континентальна Європа завжди була в центрі британської дипломатії, яка завжди намагалася зберегти баланс.

Не варто вважати Великобританію противником інтеграційних процесів на континенті, адже одні з перших ідей до об'єднання повоєнної Європи були розроблені саме нею. Ідею створення «Сполучених Штатів Європи» уперше висловив у вересні 1946 року прем'єр-міністр Великобританії У. Черчилль у Цюриху, що поклало початок існуванню Ради Європи. У. Черчилль висловлювався за союз усіх європейських країн під керівництвом Франції та Німеччини, застерігаючи водночас, що його країна не інтегруватиметься у цей союз, а візьме на себе роль спостерігача [2, с. 95].

Післявоєнна політика Великобританії, яка на відміну від своїх континентальних партнерів не зазнала ні завоювання, ні поразки у війні, починає трансформуватися під впливом втрати статусу світової держави і метрополії могутньої імперії. Британські політики роблять вибір на користь майбутнього процвітання, що було пов'язане з тісними зв'язками з Європою [3].

Таким чином, в другій половині ХХ століття британська зовнішня політика поступово починає приділяти більше уваги європейській складовій. Однак шлях євроінтеграції був непростим та неоднозначним. Великобританія запізналася з ініціативою включення в європейські структури, основи яких були закладені у договорах 1951 і 1957 років, тобто вона пропустила можливість контролювати процес утворення і функціонування організації. Проблемним було й приєднання до спільноти. Проти вступу Великобританії активно виступав президент Франції Шарль де Голль, який двічі використав право вето, аргументуючи своє рішення тим, що прийняття Великобританії ослабить Співтовариство економічно і змінить його внутрішньо [4, с. 169-178]. Проте зміна керівництва у Франції наприкінці 60-х роках кардинально змінила ситуацію, а результаті чого договір про приєднання Великобританії був підписаний 22 січня 1972 року і набрав чинності 1 січня 1973 року [2, с. 96].

Однією з особливостей британської політики є традиційний вплив євросkeptиків в уряді, що істотно впливають на усі рішення щодо Європи. Проте Великобританія не може повністю відійти від європейських справ. Окрім економічних причин, цьому сприяють і політичні, а саме побоювання залишитися в ізоляції силами континентального франко-німецького блоку і поступове послаблення впливу Великобританії у світі.

Варто відзначити, що Великобританія приймає лише часткову участі у процесах євроінтеграції. Так, надання Маастрихтськими угодами пільгового права Великобританії утримуватися від участі в питаннях спільної соціальної політики ґрутувалося на тому, що

приведення британського трудового законодавства до спільног з партнерами по ЄС знаменника завдало б серйозного збитку інтересам країни. Ще одним прикладом стало те, що Великобританія разом із Данією зарезервували за собою право відмовитися від участі у завершальному третьому етапі створення Економічного і валutowого союзу (ЕВС), який передбачав введення єдиної валюти – євро.

Ще одним показником «особливої позиції» Великобританії є відмова від участі у Шенгенських угодах про вільне (безвізове) пересування громадян у межах Європейського Союзу. Згідно з умовами Амстердамського договору 1997 року, Шенгенська угода про кордони 1985 року є обов'язковим елементом для держав, які є членами Європейського Союзу, проте до Шенгенського простору входять лише 22 із 27 держав-членів ЄС, серед яких немає Великобританії. Проте держава формально приймає участь у передбачених Шенгенським законодавством положеннях про поліційне і судове співробітництво, що вступило в силу у 2005 році [2, с. 108-109].

Не варто забувати й про те, що особлива позиція Великої Британії на теренах ЄС завжди була помітною завдяки її жорсткому фінансовому прагматизму стосовно бюджету Євросоюзу. Вона доволі скептично ставиться до покладених на неї фінансових видатків у межах ЄС, не маючи наміру надто занурюватися в європейські інтеграційні процеси. Яскравим прихильником перегляду бюджетної політики Великобританії в ЄС була М. Тетчер, якій на початку 80-х років навіть вдалося переглянути внески Великобританії до загальноєвропейського бюджету в сторону їх зменшення. Це частково було пов'язано з відрахуваннями в рамках Спільної сільськогосподарської політики, а аргументувалося це тим, що аграрний сектор Великобританії невеликий. Також особливу позицію Велика Британія посідає і у питанні Спільної риболовецької політики, маючи особливі поступки у вигляді ексклюзивних риболовецьких прав в шестимильній зоні навколо островів [5].

Займаючи «особливе положення» в структурі ЄС Велика Британія активно захищає свої власні національні інтереси в рамках діяльності організації. Вона прагне не лише надання певних пільг чи виконання особливих умов. Великобританія хоче, щоб ЄС відповідав її національним інтересам. Таким чином затвердилася специфічна британська модель розвитку ЄС, що характеризується такими пунктами.

У питаннях європейського будівництва Великобританія більше підтримує ідею розширення, ніж поглиблення інтеграційних процесів. Розширення держав-членів, за словами Міністра з питань Європи у британському уряді Д. Лідінгтона, є найбільшим досягненням ЄС і головним пріоритетом для Сполученого Королівства [6]. Цей процес надає ЄС кількісної ваги, але одночасно робить його більш неоднорідним. Збільшення кількості держав-членів є ефективним способом послаблення централізації об'єднання, що для Великобританії завжди було вигідним у зв'язку з тим, що вона не припускає федералізації ЄС і перетворення його на супердержаву.

Це б означало втрату частини свого суверенітету, чого Велика Британія не схвалює. Тому ідея «розширення замість поглиблення» для Лондона є традиційно більш прийнятною [7, с. 181-186]. До того ж включення нових держав до складу Європейського союзу дозволить більш ефективно вести боротьбу з тероризмом, транскордонною злочинністю, торгівлею людьми та наркотиками, забрудненням навколошнього середовища. Отже, якщо вступ до Європейського Союзу нового члена сприятиме успішному вирішенню цих важливих для Великої Британії завдань, вона вітатиме це.

Економічна складова також є надзвичайно важливою частиною британської моделі розвитку ЄС. Головним пріоритетом діючого уряду Д. Камерона є сприяння економічному зростанню і підвищенню конкурентоспроможності ЄС в ХХІ столітті. У промові Д. Ліндтона на Новому економічному форумі в Мадриді 1 лютого 2012 року, що мала назву «Європа у світі, що змінюється» (Europe in a changing world) зосереджується увага на низці реформ для Єдиної Європи, зокрема підкреслено виключну важливість регулювання фінансового сектору послуг як запоруки економічної стабільності, проведення жорсткої політики у питанні державного боргу і підтримки економічного зростання як запоруки процвітання. Великобританія може не бути частиною зони євро, але конкурентоспроможність і стабільність європейської валюти в її національних інтересах. Серйозним також постає екологічне питання, оскільки кліматичні зміни є життєво важливим питанням не тільки для Європи, а й для всього світу, тому Британія ставить питання низьковуглецевої економіки (Low Carbon Economy) на пріоритетну позицію в рамках діяльності ЄС [8].

Також основу британської моделі розвитку ЄС в економічному плані становить питання встановлення справжнього, дієвого та ефективного внутрішнього енергетичного ринку до 2014 року. Важливим є розширення стратегічного плану укладання угод про вільну торгівлю з Індією, Канадою, країнами Східного сусідства, з рядом партнерів АСЕАН, МЕРКОСУР і Японії [9], сприяння інноваціям, інвестиційним фондам, дослідженням в ЄС, як запоруки майбутнього Європи.

У контексті останніх подій, пов'язаних із кризою єврозони, ключовими ініціативами в просуванні до її вирішення Лондон вважає Європейський стабілізаційний

механізм (European Stability Mechanism) та Асоціацію банків (Banking Union), що стануть ефективними інструментами підтримки держав-членів єврозони та допоможе відновити стабільність єдиної валюти [10].

Ці документи описують те, яким Великобританія хоче бачити Європейський Союз, а саме міцним, стабільним, конкурентоспроможним утворенням, що зможе гідно протистояти різним викликам безпеки на міжнародній арені і активно розвиватися та зростати. В економічному плані – це процвітання, в територіальному – розширення.

Україна у своєму прагненні до євроінтеграції пройшла декілька етапів – від затвердження цього у засадах зовнішньої політики держави до підготовки угоди про асоціацію, яку є надія підписати до листопада 2013 року. Загальна позиція ЄС щодо приєднання України у майбутньому в цілому позитивна, хоча позиції окремих держав і відрізняються. Великобританія, будучи одним із перших пionerів розширення, традиційно проявляє певну солідарність до всіх кандидатів на вступ до ЄС. Важливим фактом також є те, що британський уряд ніколи не заперечував перспективи членства України в Союзі. Стабільна та послідовна політична підтримка євроінтеграційного курсу та перспектив членства України в ЄС роблять Сполучене Королівство одним з найважливіших союзників держави на шляху до Об'єднаної Європи. Перешкодою в цьому процесі можуть стати невирішенні економічні та політичні проблеми, що постають перед Україною. Найбільш гостро Великобританія реагує на ув'язнення українських опозиційних лідерів [11].

Попри репутацію «незручного партнера» (Awkward Partner), Великобританія намагається відігравати провідну роль в ЄС, що визначається у великий мірі економічними інтересами держави. В результаті цього склалася специфічна модель розвитку ЄС відповідно до національних інтересів Великої Британії, що має свою особливості. Ця модель акцентує увагу на питанні пом'якшення централізації ЄС, сприянні економічного зростання і конкурентоспроможності ЄС в сучасних політичних та економічних реаліях, важливості співпраці в екологічній сфері. Проте вона дещо гальмує подальше поглиблення інтеграції і підтверджує існування феномену «різношвидкісної Європи». З огляду на акцент даної моделі щодо розширення, перспективи України входження до Євросоюзу є цілком позитивними у разі виконання певних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – 2010. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
2. Палагнюк Ю. В. / Світова та європейська інтеграція : [навч. посібник] / Ю. В. Палагнюк. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 340 с.
3. Морозов А. М. Факторы формирования политики Великобритании в отношении ЕС : автореф. дисс. к. пол. н. : 23.00.04 [Электронный ресурс] / Институт Европы РАН / А. М. Морозов. – М., 2008. – Режим доступу : <http://www.hse.ru/data/571/593/1225/Автореферат%20-%20факторы.pdf>.
4. Копійка В. В. Європейський Союз : історія і засади функціонування : [навч. посіб.] / В. В. Копійка, Т. А. Шинкаренко ; [під ред. Л. В. Губерського]. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
5. Common Fisheries Policy [Електронний ресурс] // Сайт EU Facts. – Режим доступу : <http://www.civitas.org.uk/eufacts/FSPOL/AG5.htm>.

6. Minister for Europe welcomes launch of 2012 European Commission Enlargement Package [Електронний ресурс] // Сайт МЗС Великобританії. – 2012. – 10 жовтня. – Режим доступу : <http://www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=News&id=820593382>.
7. Черінсько І. П. Політика Великої Британії щодо кандидатів на членство в ЄС (на прикладі розширення Європейського Союзу–2007) / І. П. Черінсько // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2009. – № 15. – С. 181–186.
8. Lidington D. Europe in a changing world [Електронний ресурс] / D. Lidington // Сайт МЗС Великобританії. – 2012. – 2 лютого. – Режим доступу : <http://www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=Speech&id=723580182>.
9. Eight priorities to strengthen growth in Europe [Електронний ресурс] // Сайт МЗС Великобританії. – 2012. – 21 лютого. – Режим доступу : <http://www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=News&id=732780582>.
10. Lidington D. Steps forward on the crisis in the eurozone [Електронний ресурс] / D. Lidington // Сайт МЗС Великобританії. – 2012. – 12 жовтня. – Режим доступу : <http://blogs.fco.gov.uk/davidlidington/2012/09/12/steps-forward-on-the-crisis-in-the-eurozone/>.
11. Великобританія не подпишет соглашение об ассоциации Украина-ЕС, если Тимошенко и Луценко будут в тюрьме [Електронний ресурс] // Зеркало недели. – 2012. – 5 квітня. – Режим доступу : http://zn.ua/POLITICS/velikobritaniya_ne_podpishet_soglashenie_ob_assotsiatsii_ukraina-es_esli_timoshenko_i_lutsenko_budu.html.